

פסקו הפוסקים כרב נחמן (רי"ף, רמב"ם פ"ז מהל' עירובין ה"ב, רא"ש סי' יד, סמ"ג הל' עירובין דרמ"ה ע"ד, סמ"ק סי' רפב עמ' שיד).

(ע"ב) 'יוצא עשיר חוץ לתחום...' - התקשו הראשונים אם יוצא חוץ לתחום איך יוכל לחזור למקומו בשבת? ותירצו כמה תירוצים:

- א. לאו דוקא חוץ לתחום ממש, אלא סמוך לסוף התחום (רש"י בפי"א).
- ב. חוץ לתחום ממש, אך באותם ד' אמות שנתנו חכמים למניחי עירוב יותר על האלפיים אמה (רש"י בפי"ב).
- ג. לאו דוקא חוץ לתחום, אלא חוץ לעיבורה של עיר (תוב' בשם ר"י בפי"א).
- ד. איירי ברצה לחזור ולקנות שביתה בתוך התחום, ונקט הכי משום ר' מאיר ואגב כך נקט האי לישנא בר' יהודה (תוס' בשם ר"י בפי"ב).
- ה. הכי פירושו: יוצא עשיר חוץ לעיר ללכת לתחום, ויאמר תהא שביתתי במקומי (ריטב"א שכן פירשו בשם הרב ז"ל, מגיד משנה פ"ז מהל' עירובין, ועי' ה"א גאון יעקב).

דף נב

(ע"ב) 'ר"א אומר ב' יכנס ג' לא יכנס...רש"א אפי' ט"ו אמות יכנס...' - רוב הפוסקים פסקו דלא כר"א ודלא כר"ש, ואפי' יצא פסיעה אחת לא יכנס (משמעות הרי"ף, רמב"ם פכ"ז מהל' שבת ה"א, הרז"ה, רמב"ן, רא"ש, שו"ע סי' תה סע"ג [וע"ע משנ"ב שם]), אך יש שפסקו כר"א וכר"ש (ראב"ד, רשב"א, ר"ן, מאירי בבית הבחירה ובחידושו. ועי' לרבנו יהונתן [וכ"כ תורת חיים] דביצא במזיד לכו"ע אין הלכה כר"ש, אך בעבודת הקודש [ש"ה יג] מבואר להדיא דפסק כר"ש גם ביצא במזיד, וכ"מ בעוד ראשונים).

'רש"א אפילו ט"ו אמות יכנס... מפני טועי המדה' - יש ג' פירושים בזה:

- א. היו נוהגים בזמן למדוד התחומין בשביל היוצאים מן העיר, והיו מסמנים סימן ניכר כדי שיראוהו ולא ימשיכו ללכת. והיו בכוונה מכניסין הסימון לפני התחום מעט, משום הטועים שלא שמים לב לסימן וממשיכים ללכת מחוץ לתחום (רש"י. ויש להבין מה מרויחים בהא שמכניסים הסימן לתוך התחום, אם בין כה וכה הטועים לא שמים לב אליו. וי"ל שהטועים לא בודקים כל רגע ורגע היכן הסימן, אבל נזכרים מידי פעם לבדוק היכן הסימן, ומסתכלים גם מאחריהם אם לא חלפו עליו כבר). ולפ"ז 15 אמה לאו דוקא, דה"ה פחות או יותר, והכל כפי 2000 אמה המדויקים (רש"י וברטנורא שם. וצ"ע איך יידע כמה אם לא מדד, ועי' היטב בתוס' יו"ט, ולא הבנת).
- ב. המודדים הם הטועים, שמוודים ע"י חבל של 50 אמה [כדלהלן נז ע"ב], 40 פעמים, וכך קובעים הסימן לאחר 2000 אמה, ואינם יודעים שכשאחזו את החבל מכאן ומכאן א"כ מיעטו מאורך החבל, ואם נעשה חשבון של 2 אחיזות ידיים - דהיינו 2 טפחים ואצבע [דכל אחיזה היא טפח וחצי אצבע], 40 פעמים, הרי 80 טפחים ו-40 אצבעות, שהם 90 טפחים, שהם 15 אמה (רש"י בלישנא אחרינא 'ולא שמעתיו' [ועי' להלן], הרז"ה בהמאור, רבנו יהונתן הכהן מלוניל על הרי"ף, ריטב"א בפשיטות). ולפ"ז 15 אמה בדיוק דוקא (רש"י שם, ברטנורא [וכתב: 'ולא ידעתי ליישבו יפה. והתוס' יו"ט שם כתב: 'לא ראה בזה דברי רש"י ורבנו יהונתן', דהרי הם ביארו שיטה זו. ובלקוטים שם הביא דברי השושנים לדוד שהבית דוד כתב שדברי הברטנורא ברורים, וראה וידע דברי רש"י והגיד שלא ידע ליישב, ורש"י בעצמו כתב על לשון זו 'ולא שמעתיו' דהיינו דלא ס"ל ונימוקו עמו, דקשיא על פי' זה כמה קושיות: א. אין פי' זה מיושב על הלשון. ב. לפי' זה 'המשוחות' בעצמן הם ה'טועין', וזה דוחק. ג. מהו טעותן [דמאי קסברין]. ד. מי אמר דשיעור אחיזה הוא טפח וחצי אצבע, אדרבה בגמ' (מו"ק כב ע"ב) איתא דשיעור אחיזה הוא טפח בלבד [ונבגמ' נדה כו ע"א ורש"י שם מבואר דשיעור אחיזה הוא פחות מטפח, ע"ש וביוסף דעת שם (חוברת צא עמ' 44), והעיר בזה הרש"ש כאן, ועי' בדברי, ועי' מגדים חדשים כאן]. ה. בשביל מתיחת כל כחו בחבל של 50 אמה - צריך לאחוז בכל צד בשתי ידיים. עכ"ד הבית דוד [ועי' מלאכת שלמה בקצרה]. וכתב ע"ז השושנים לדוד, דאדרבה מש"כ רש"י 'ולא שמעתיו' היינו שלא שמע מרבנותיו ואדרבה כך נראה לו לפרש, והראיה שבסוף המסכת מביא ב'לישנא אחרינא' את הפירוש הראשון שכאן, ובתחילה מביא בפשיטות את ה'לישנא אחרינא' של כאן בקצרה, וכתב: 'כדפרישיה במי שהוציאוהו', הרי שנטל לעצמו פירוש זה. וכל קושיות הבית דוד י"ל בפשיטות, דכוונת רש"י בפי' זה שכיון שיש מודדים שטועים ולא מתחילים למדוד החבל הבא בדיוק היכן שכלה הקודם, ואדרבה מרחיקים קצת, וא"כ בסוף יסמנו אחרי אלפיים אמה ויכשילו את כל הציבור, - לכן תקנו

חכמים שכל המודדים לא יצרפו שיעור אחיזת היד, וגם יאחזו בצורה רפויה שתהיה אחיזה טפח וחצי אצבע, וכך גם אם יתחילו החבל הבא במרחק מה מהקודם - לא יכשילו נוכח מדויק לפי לשון רש"י בסוף המסכת שכתב שם בפ"י זה שמא יטעו בה הלכך מקצרין אותה, והבן. ומה שהקשה שצריך לאחוז בשני ידיו - אינו מוכרח כלל, וגם אם מוכרח הלא יכול לאחוז בשתי ידיו זו על זו ולא דוקא זו אצל זו. עכ"ד השושנים לדוד. וכפירושו משמע שפי' המאירי בבית הבחירה ובחידושו, ע"ש. וע"ע מנחת ישראל ותוספת שבת סי' שצו ס"ק ד].

ג. המודדים מחסרים מכל חבל וחבל מעט, כדי להשלים את היתרונות שהוסיפו בלא משים בהרים ובקעות ועוד מחמירים יותר לצאת מידי ספק (כ"ה ע"פ פיהמ"ש שבדפוס וילנא שהיה התרגום היחידי על סדר מועד נוכ"ה בבית הבחירה להמאירין] עד לתרגום החדש של הר"י קאפח, שתרגם מחדש ע"פ הערבית, וכתב שכל הקטע הזה שונה ע"י המתרגם הראשון, ובתרגומו החדש איתא כך: מפני שאין מקפידין במדידת המקומות הנמוכים והגבוהים ומחזיקין אותן ביותר ממדתן להחמיר, ונמצאו מחסרין מן האלפיים אמה כמה אמות. עכ"ל. ולפי"ז המודדים בעצמם מחמירים בהרים ובקעות ועי"ז מתקצר התחום, ודלא כפיהמ"ש שלפנינו שהמודדים מקילים בחזרה אחרי חומרתם, אלא שאין מקילים כל הצורך ועוד נשאר חומרא מעט, [ובכ"ז כתב הר"י קאפח שלמרות שינויי המתרגם הראשון שמר על הענין, ודוקא כאן נראה שלא שמר על הענין, דהרי הפירוש שונה. ודו"ק]. ובמהדיר על תוס' רבנו פרץ הע' 409 כתב דבפירושי רבנו ישמעאל בן חכמון עמ"ס עירובין פי' כאן כהרמב"ם. ואינו תח"י. וע"ע בגאון יעקב דעל שני הפירושים הקודמים קשה למה שנחשוש לטועים, והלא יש לנו למדוד אלפיים בפשיטות כמו שציוונו חז"ל, משא"כ לפי הרמב"ם חייבים אנו להחמיר אם אנו מקילין בעל כרחנו ע"י עליות וירידות. אך גם על פי הרמב"ם קשה מנלן דתמיד יוצא בדיוק ט"ו אמה. עכ"ד הגאון יעקב. וע"ע במנחת ישראל].

יוסף דעת

פירוש על הש"ס

מלוקט מתורת חכמים ראשונים ואחרונים

חקרי הלכות, עיונים, כללים וציונים

עניני מחשבה, חסידות ומוסר

שאלות ותשובות לסיכום סוגיות הגמרא

עירובין

דפים נב-פט

בעריכת יוסף בן ארזה